

Član VIII

Ovaj Dogovor, pošto ga odobri Kongres narodnih deputata Ruske Federacije, postaje deo (poseban odeljak) Ustava Ruske Federacije. Izmene i dopune u ovaj odeljak Ustava Ruske Federacije unose se uz saglasnost republika u sastavu Ruske Federacije koje su potpisale ovaj Dogovor.

Svaka republika u sastavu Ruske Federacije zadržava za sebe pravo kako na potpisivanje postojećeg Dogovora tako i na regulisanje svojih odnosa u pogledu razgraničenja ovlašćenja s federalnim organima vlasti i u skladu sa Ustavom Ruske Federacije.

U Moskvi,

13. marta 1992. godine

Usaglašeno i parafirano od strane ovlašćenih predstavnika:

Ruske Federacije, Sovjetske Socijalističke Republike Adigeja, Republike Baškortostan, Burjatske Sovjetske Socijalističke Republike, Republike Gornji Altaj, Republike Dagestan, Kabardino-Balkalske Republike, Republike Kalmikija-Haljing Tangč, Republike Karačajevo-Čerkesija, Republike Karelijkomi, Sovjetske Socijalističke Republike, Republike Mari-Jel, Mordovske Sovjetske Socijalističke Republike, Severo-Osetinske Sovjetske Socijalističke Republike, Republike Saha (Jakutija), Republike Tatarstan, Republike Tuva, Udmurske Republike, Republike Hakasija, Čuvaške Republike, Republike Čečeno-Ingušetija.

Preveo

D. Prodanović

H R O N I K A

NAUČNO NASLEDE PRAVNOG FAKULTETA U BEOGRADU
OD 1841. DO 1941. GODINE

Simpozijum organizovan 9. i 10. aprila 1992. godine

Na Pravnom fakultetu u Beogradu je 9. i 10. aprila 1992. održan simpozijum pod nazivom »Naučno nasleđe Pravnog fakulteta u Beogradu od 1841. do 1941. godine«. Kako je u pozdravnoj reči istakao dekan Fakulteta, prof. dr Obrad Stanojević, ovo je još jedna manifestacija kojom Fakultet obeležava stopedesetogodišnjicu postojanja. On je podsetio da se o istoriji prava i pravne nauke u Srbiji može govoriti i iz duže istorijske perspektive, jer su koreni dublji i sežu u vreme daleko pre osnivanja Pravnog fakulteta. Međutim, organizator se ograničio na period od osnivanja Fakulteta, jer to označava početak sistematskog obrazovanja pravnika i stvaranja uslova za razvoj srpske pravne nauke.

Učesnicima su predočena dva nadahnuta uvodna izlaganja.

Prof. dr Stevan Vračar je u svojoj reči »Dostojnici dragocene naučne baštine« ukazao na tri glavne vertikale srpske pravne nauke. To su, po njemu, liberalizam, demokratizam i evropeizam. Razvijajući ovu svoju ideju, zaključio je da su i to razlozi zbog kojih bi trebalo što više istraživati baštinu, kako bi se ublažile posledice dugogodišnjeg ideološkog potiskivanja.

Prof. dr Dragaš Denković, drugi uvodničar, sa temom »Prilog proučavanju uloge profesora Pravnog fakulteta u Beogradu u borbi za slobodu naučne misli«, napravio je kratku ekskurziju po istorijatu borbe za slobodu misli i stvaranja koju su vodili profesori Fakulteta. Opisao je stradanja mnogih među njima od samog osnivanja Liceja, kasnije na Velikoj školi i Pravnom fakultetu, ne samo do 1941. godine, već do danas. Pomenuo je uglavnom sve nastavnike koji su u toku svog radnog veka zbog profesionalnog ili političkog delovanja ibili proganjani i, najčešće, gubili službu. Spisak se pokazao dužim nego što smo očekivali

i u stvari je predstavljao prikaz političkih previranja i razvoja demokratije i demokratskih institucija u Srbiji.

Svi ostali referati, a bilo je 50, bili su podeljeni u pet tematskih oblasti: Teorija i filozofija prava, Privatno pravo, Javno pravo, Istorija prava i političke nauke, Ekonomija i sociologija.

O prvoj tematskoj oblasti, *Teorija i filozofija prava*, izloženo je deset referata.

Akademik prof. dr Radomir Lukić pisao je o »Teoriji prava na Pravnom fakultetu u Beogradu između dva rata«, a slušaocima simpozijuma govorio je o svojim sećanjima, kako je kao student doživeo pojedine svoje profesore. Tako su se mogle čuti zanimljive pojedinosti o radu sa studentima profesora Đorđa Tasića, Slobodana Jovanovića, Tome Živanovića, Živana Spasojevića, Božidara V. Markovića, Živojima Perića, Teodora Taranovskog.

Prof. dr Stevan Vračar je u svom radu pod nazivom »Različiti oblici rezonovanja u spisima Slobodana Jovanovića« istakao da je Slobodan Jovanović, prevashodno kao teoretičar prava i države, ali i jedan od najbriljantnijih pravnika uopšte postavio temelje i metodološka svojstva pravnčkog rezonovanja, u opusu koji obuhvata filozofiju, pravo, politiku, istoriju, ekonomiju, pa i sociologiju, psihologiju, etnologiju i antropologiju, što ga sve čini naučnikom enciklopedijskog duha.

Prof. dr Milijan Popović je u referatu »Živanovićeva pravna filozofija i marksizam« naglasio da Toma Živanović nije poznavao dela mladog Marksa i da nije razumeo njegov praktični materijalizam, te da Živanovićeva obrada marksizma i njegove kritičke zamerke upućene toj doktrini predstavljaju najslabiji deo njegovog inače moćnog Sistema sintetičke pravne filozofije.

U referatu pod nazivom »Interpretacija i primena prava u teoriji prof. Ž. Spasojevića«, prof. dr Vljeko Brajić je ukazao na moguće kriterijume promena u sadržini norme nastalih evolucijom. Te kriterijume nalazi u slobodama i pravima čoveka, zaštiti imovinskih prava i zaštiti ljudske sredine.

Prof. dr Danilo Basta je u referatu »Đorđe Tasić i problem (apsolutnog) prirodnog prava« konstatovao da, iako Tasić svoje istraživanje prirodnog prava nije doveo do sistemskog oblika, ipak u njegovom delu ima dovoljno priloga za jedno razvijeno shvatanje o prirodnom pravu. Tasić je razlikovao tri moguća pojma prirodnog prava: prvi bi se odnosio na individualna mišljenja jedne uže grupe o tome šta treba zaštititi pravnim sankcijama, drugi na pravo koje nastaje, a treći na apsolutno pravo koje se ostvaruje u istorijskom razvoju. Zahvaljujući svom opštem filozofskom stavu, uspeo je da prirodno pravo zadrži u socijalnom prostoru i istorijskom vremenu i da ublaži krajnosti pozitivnog i prirodnog prava, a da pritom ovo drugo ne izgubi svojstvo ideala.

O Tasićevom delu pisao je i prof. dr Milan Podunavac u referatu »Đorđe Tasić o problemu opravdanja države«. Tasić kritikuje prirodnopravnu i formalnopravnu teoriju legitimizeta i pokušava da ih izmiri. Podunavac smatra da je Tasićeva teorija opravdanja države »libertatski« utemeljena, ali da sadrži snažne korektivne (socijalne) principe.

Prof. dr Gordana Vukadinović u prilogu »Shvatanje Milivoja Markovića o pravnoj državi« razmatra njegovu raspravu »Pravna država« iz 1939. godine. Ostvarenje pravne države Marković raščlanjuje na četiri osnovna problema: načelo podele vlasti, odgovornost upravnih organa za nepravilan rad, načelo zakonitosti i, na kraju, pravna država i javno mnjenje. Prof. Vukadinović smatra da je za Markovića pravna ona država u kojoj postoji sistem podele vlasti, u kojoj je uprava podvedena pod pravni poredak i u kojoj je zakonitost u radu uprave obezbeđena svim sredstvima. Međutim, primećuje da je njegovo shvatanje pravne države i šire od ovoga, da se približava američkom pojmu vladavine prava, te da ga pored legalizeta vezuje i za pojam legitimizeta.

»Filozofskopravna misao prof. Liceja Rajka Lešjanina« predmet je referata prof. dr Miroljuba Simića. On je prikazao osnovne Lešjaninove ideje o pravu, čovekovoj slobodi i pravnoj nauci i zaključio da je Lešjanin bio pod uticajem Hegelove filozofije prava i istorijskopravne škole, što je u onovremenoj Srbiji bila misao slobode, koja u pravu ne vidi samo prinudu nego i slobodu čoveka.

Doc. dr Dragan Mitrović je u referatu »Miodrag D. Tucaković kao teoretičar prava« prikazao život i rad Tucakovića, kao i najvažnija njegova dela. Naučna preokupacija Tucakovića bilo je saznavanje pojma prava i istraživanje »prava po sebi«; otuda, smatra Mitrović, on se predstavlja kao istraživač najtananijih veza filozofije i teorije prava. S obzirom da je Tucaković za vreme II sv. rata bio u zarobljeništvu u Nemačkoj, a posle njega tamo i ostao, njegovo delo je ostalo zaboravljeno, što je i lična nepravda, ali i nepravda učinjena našoj nauci.

Asist. mr Jasminka Hasanbegović pisala je »O jednom antropološkom utemeljenju prava u našoj pravnoteorijskoj baštini — Gligorije Giga Geršić«. Na primeru dosadašnje »zaboravnosti« prema ličnosti i delu ovog teoretičara ona vidi odnos posleratnog Pravnog fakulteta u Beogradu prema sopstvenoj baštini. Smatra da je Geršićevo određenje antropološke ukorenjenosti prava, isto kao i njegovo pridavanje značaja induktivnoj metodi pri tom utemeljenju, predstavljalo novinu u dotadašnjoj istoriji filozofije i teorije prava u Srbiji. Geršića vidi i kao preteču holizma, koji i pored izvesnih nedostataka (simplicizam, rudimentarnost, neizbalansiranošć), ipak ostaje zanimljiva pojava, prožeta duhom i dostignućima evropske filozofije i nauke onog vremena.

O baštini Pravnog fakulteta u stogodišnjem periodu u oblasti *Privatnog prava* napisano je deset referata.

Naročito značajnim smatramo izlaganje prof. dr Božidara S. Markovića, koji je bio aktivan nastavnik u predratnom periodu, doktorirao u Parizu 1930. godine, a zatim radio na Fakultetu do rata, propatio nakon njega i evo, do skora, bio gotovo zaboravljen, bar za nas najmlađe. On je bio i najautoritativniji referent za temu koju je odabrao, a to je »Razvoj teorije privatnog prava 1841—1941«, jer se javlja i kao deo te istorije (kao autor kojeg ni jedan drugi ne bi mogao da preskoči u prikazu istorijata privatnog prava kod nas, pa je tako i sam postupio), a istovremeno i kao svedok i tumač dela svojih prethodnika i savremenika. Kao generalnu ocenu rekao je da se teorija prava na Pravnom fakultetu u Beogradu tokom jednog veka kretala tokovima evropske nauke, dajući ovoj povremeno i sopstvene akcente i originalne doprinose. Ceo period podelio je u tri etape: do kraja XIX veka, tj do Geršića, vladala je teorija prirodnog prava, zatim dolazi period egzegeze, koji obeležava Andra Đorđević a donekle i Živojin Perić, a od Tasića i Spasojevića, na našoj sceni je sociološka teorija prava. Stogodišnji period prikazao je kroz delo osmorice profesora: Jovana Sterije Popovića, Dimitrija Matića, Gligorija Geršića, Andre Đorđevića, Živojina Perića, Živojina Spasojevića, Đorđa Tasića i sopstveno.

Prof. dr Vladimir V. Vodinelić je u referatu »Beogradska civilistika i njeno evropsko okruženje« istakao da je Pravni fakultet u Beogradu bio i ostao glavni institucionalni okvir građanskopravne nauke u Srbiji. Među brojnim civilistima toga doba, on je izdvojio kao značajne one koji su se osim pitanjima građanskopravne dogmatike, bavili i teorijskim i pravnofilozofskim pitanjima. Već formirane nacionalne civilistike, nemačka, austrijska i francuska, uticale su na srpsku civilistiku. Tako su glavni pravci (škole) imali svoje sledbenike među beogradskim civilistima. U radovima beogradskih autora dolazilo je do izražaja i preplitanje i spajanje različitih pravaca, kao i kritičko preispitivanje, što sve čini specifičnost beogradske civilistike.

»Shvatanje Andre Đorđevića o cilju, subjektima i predmetu parnice« izložila je prof. dr Gordana Stanković. Ona je prof. Đorđevića izdvojila kao utemeljivača ove discipline kod nas, jer su teorijski stavovi izneti u njegovom delu nadživeli normativne okvire, iako su ponekad civilistički obojeni i nose izrazit uticaj pandektističkih shvatanja pojedinih procesnih instituta, što je uostalom i bila odlika njegovog vremena.

Prof. dr Gordana Kovačević-Kustrimović je u radu »Klasični pojam prava svojine u predratnoj pravnoj teoriji« istraživala shvatanje svojine u delima naših prethodnika. Ona smatra da je naša pravna nauka posle I sv. rata uspela da radovima pravnih

mislioca sa Pravnog fakulteta »uhvati tok« evropske pravne misli koja je imala već dugu tradiciju i da nam u naslede ostavi izgrađen pojam privatne svojine.

Prof. dr Vladimir Jovanović je u referatu pod nazivom »Dr Stojan J. Veljković: Objašnjenje trgovačkog zakonika za Knjažestvo Srbiju« prikazao život Stojana Veljkovića i ovo njegovo delo, za koje smatra da prelazi okvire komentara zakonika i dobija udžbenički karakter, te pokazuje dobro poznavanje uporenog prava i zakonodavstva od strane naših predavača na tek otvorenom Liceju, što može da služi na čast pionirima univerzitetske nastave u Srbiji.

Prof. dr Borivoj Starović je napisao referat pod nazivom »Načela privatnog procesnog prava prof. dr Borislava T. Blagojevića«. On ističe tri momenta koja najviše osvetljavaju ovo delo: izbor tema, obrada sistema građanskog procesnog prava kroz načela i osnovne institute, i prikaz dotadašnjih dostignuća u ovoj oblasti. Kao najbolje obrađene, izdvaja teme o razvoju građanskog procesnog prava, pravu na pravnu zaštitu i teoriju dokaza, odnosno istine.

Simon Simonović je, izlažući svoj referat pod nazivom »Dr Lazar Marković — život i delo«, podsetio na to da postoji građa za nedovršene i neobjavljene radove i drugih profesora našeg fakulteta, koja je interesantna i ponekad nepravedno zapostavljena. Predložio je da bi trebalo izučavati i prikupiti te spise, kako bi jednom bili objavljeni. Prikazao je životni put dr Lazara Markovića kao i njegov naučni rad.

Asist. mr Nebojša Jovanović, u referatu »Razvoj trgovačkog prava na Pravnom fakultetu od osnivanja do drugog svetskog rata« prati učešće pojedinih profesora u nastavi Trgovačkog prava i njihov naučni rad i razvoj, a zatim prikazuje i razvoj ove naučne discipline u Srbiji, kroz razvoj književnosti o Trgovačkom pravu. Prikazao je najvažnija dela Spasoja Radojičića, Velizara Mitrovića i Đorđa Mirkovića.

Asist. Goran Svilanović je u referatu pod nazivom »Skica razvoja Građanskog procesnog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu 1841—1941« izneo osnovne biografske i bibliografske podatke o nastavnicima koji su u stogodišnjem periodu predavali ovaj predmet. Dao je i istorijski razvoj zakonodavstva u Srbiji. Zaključio je da su stožeri ove discipline bili prof. dr Andra Đorđević i prof. dr Dragoljub Arandelović, pa je njihova dela i rad prikazao detaljnije.

U radu asist. Slobodana Panova »Prilozi za istoriju Porodičnog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu 1841—1941« izložen je, takođe, kraći istorijat ovog predmeta i razvoj zakonodavstva, s tim što je poseban naglasak bio na doprinosu naših profesora razvoju i izmenama u Porodičnom pravu Srbije.

U oblasti *Javnog prava* priloženo je devet referata.

Prof. dr Slavoljub Popović je u referatu »Osvrt na neke rasprave nastavnika Upravnog prava na Pravnom fakultetu u Beogradu u vremenu 1841—1941« ukazao na uticaj koji su dela pojedinih autora iz Francuske, Austrije i Nemačke imala na koncepciju i shvatanja pojedinih nastavnika Upravnog prava na Liceju, odnosno na Velikoj školi u Srbiji. Iz tih razloga, on je najpre prikazao osnovne pravce u razvoju nauke o upravi u ovim zemljama, a potom je naveo značajnije udžbenike i rasprave domaćih autora u navedenom periodu, dajući pritom i kritičku ocenu svakog od njih.

Prof. dr Stevan Lilić je posebnu pažnju posvetio pitanjima vezanim za obradu Administrativnog (upravnog) prava u radovima profesora Liceja i Velike škole od 1838. do 1905. godine, odnosno za radove profesora i saradnika od osnivanja Univerziteta u Beogradu, 1905. godine, do 1941. godine, ukazujući naročito da se problematika uprave proučava od samog početka rada Liceja u okviru predmeta »Policija« te da stoga ima dugu tradiciju ali i visoke naučne standarde.

Asist. dr Ranko Orlić u »Geršićevom pogledu na centralizaciju i decentralizaciju u svetlu moderne teorije organizacije« ukazuje na Geršićevo istančano osećanje za jedno tako složeno i uvek aktuelno pitanje kao što je centralizacija, odnosno decentralizacija. Napominje da je u stavovima iznetim još 1884. godine, u kojima se zalaže za političku centralizaciju i administrativnu decentralizaciju ustrojstva državne organizacije, Geršić potpuno u skladu sa dometima savremene teorije organizacije.

Prof. dr Momir Milojević je u referatu »Geršić i Milovanović o međunarodnoj zajednici« ukazao na suprotstavljena shvatanja Gligorija Geršića i Milovana Milovanovića o pitanju značaja Međunarodnog prava i organizovane međunarodne zajednice sa javnom i sudskom vlašću. Dok po Geršiću, Međunarodno pravo i međunarodna zajednica postepeno treba da ostvare primat nad nacionalnim državama, dotle je temeljni pojam Milovanovića suverenost države uz potpunu slobodu u prihvatanju međunarodnih obaveza, bez čega bi postojala latentna opasnost za opstanak slabijih država.

Prof. dr Radoslav Stojanović referatom »Milovan Milovanović profesor Međunarodnog prava i diplomata« kompletira sliku o ovom profesoru.

Prof. dr Zagorka Jekić je u referatu »Značaj dela Božidara V. Markovića za razvoj nauke Krivičnog procesnog prava« izložila stavove i ideje prof. Markovića koje smatra značajnim za dalji razvoj Krivičnog procesnog prava i koje su bile prihvaćene od strane mnogih procesualista. Izdvojila je njegov sistem krivičnog procesnog prava, kritiku teorije prinudnih zakonskih dokaza i zalaganje za slobodno sudijsko uverenje, pojam dokaza,

definisanje sudskih odluka i isprava, i obradu pojedinih najvažnijih procesnih instituta.

Doc. dr Ljiljana Radulović u referatu »Đorđe Cenić — Objasnjenje kaznitelnog zakonika za Knjaževstvo Srbiju«, na osnovu celokupnog naučnog rada i doprinosa reformi krivičnog zakonodavstva konstatuje da je Đorđe Cenić glavni nosilac krivičnopravne misli u Srbiji u XIX veku. U vezi s tim, ona pominje stav autora po kome Zakon treba da se podudara sa potrebama naroda za koji se donosi, bez prostog prenošenja rešenja iz stranog prava. Takođe ističe i značaj metoda izlaganja pojedinih teorija i instituta krivičnog prava kao i konkretnih rešenja krivičnog zakona, praćenih ilustracijama iz sudske prakse.

Asist. dr Marinko Cetinić u referatu »Nastavnici krivičnih nauka na Pravnom fakultetu u Beogradu — Istorijati evropskih težnji« ističe doprinos nastavnika razvoju ove discipline ne samo u Srbiji nego u evropskim razmerama. Centralno mesto u tom pogledu pripada Đorđu Ceniću, Milanu Jovanoviću-Batutu, Božidaru Markoviću, kao i Tomi Živanoviću (koji je svojom konstrukcijom tripartitnog sistema krivičnog prava, izdvajanjem subjektivnog elementa izvršio snažan uticaj na, do tada postojeći, bipartitni sistem krivičnog prava u Evropi).

Asist. Silvija Panović-Đurić je u radu »Učenje Tome Živanovića o kaznama i merama bezbednosti« analizirala ove sankcije ne samo u okviru Živanovićevog učenja o krivičnim sankcijama već i kroz ostala dva elementa triparticije — krivično delo i krivica. Pri tome, pored pojma ove dve vrste krivičnih sankcija, analizira i njihov odnos kao i razloge u prilog uporednom postojanju mera bezbednosti i kazne.

Drugog dana Simpozijuma, u okviru tematske oblasti *Istorija prava i političke nauke* podneto je 13 referata.

Prof. dr Jelena Danilović napisala je referat »Izučavanje nacionalne pravne istorije između dva svetska rata — Teodor Taranovski i Aleksandar Solovjev«, u kome je opisala život i rad dvojice izbeglica pred boljševičkim režimom, koji su utočište našli na našem fakultetu, a odužili su mu se izuzetno vrednim radom na proučavanju pravne istorije slovenskih naroda, pogotovo istorije srpskog srednjovekovnog prava. Oni su ostavili bogat opus, u kome se Taranovski bavio još i pravnom teorijom i istorijom pravnih doktrina i filozofijom prava, a mlađi, Solovjev, uklapao u novije pravce evropske istorijskopravne nauke.

Diskusiju o istoj temi nastavlja i referat prof. dr Sime Avramovića »Žitije i delo velikana pravne istorije, stradalnika Aleksandra Solovjeva«. Rekao je za Solovjeva da je simbol zlehude naučne discipline, Istorije slovenskih naroda, koja je, baš kao i njen korifej, cvetala između dva rata a uvela posle jugoslovenske socijalističke revolucije.

O još jednom velikanu piše i prof. dr Dragoljub Popović pod naslovom »Povratak Nastasa Petrovića«. On je pošao od udžbenika Enciklopedije prava koji je nastao 1880/81. godine, a koji je od nedavno u Biblioteci Pravnog fakulteta u Beogradu u vidu rukom pisanih skripta, studenta Ljube Srećkovića, kao jedino do sada poznato sistematsko delo prof. Petrovića. Rukopis je podeljen u tri dela: O pravu uopšte, Istorijiski pregled pravnih nauka i Sadržaj pojedinih pravnih grana. Prof. Popović je prikazao ovaj rukopis, s nadom da će stručnjaci odgovarajućih disciplina pravnih nauka oceniti delo Nastasa Petrovića, primećujući pravničku erudiciju, otmeno izlaganje i vrlo dobro poznavanje domaćeg i stranog prava.

»Nekoliko skica o razvoju nauke na Pravnom fakultetu u Beogradu od 1841. do 1941. godine« naziv je priloga prof. dr Marka Mladenovića u kojem je izneo zanimljive pojedinosti iz vremena nastanka Liceuma i Velike škole, a zatim i iz vremena gradnje zgrade Pravnog fakulteta. Posebno je podsetio na značaj koji je pridavan činu početka gradnje zgrade Pravnog fakulteta, kao simbolu pravne države, što se moglo videti i iz teksta Povelje koja je ugrađena u temelje zgrade, a na kojoj su bila imena »od kralja do dekana Fakulteta«.

Prof. dr Ljubica Kandić pisala je o »Uticaju evropskih univerziteta na obrazovanje profesora Pravnog fakulteta u Beogradu u drugoj polovini XIX veka«. Iz ovog rada se vidi da se najveći broj budućih profesora školovao na univerzitetima u Nemačkoj (najčešće Hajdelberg), Francuskoj (Pariz), Austriji, odnosno Austro-Ugarskoj (Beč i Pešta) i Švajcarskoj. Oni su po pravilu regrutovani od državnih pitomaca, tzv. blagodejanaca, koje je stipendirala srpska država. Obrazovanje koje su stekli u stranim univerzitetima nije poslužilo samo u nastavi i nauci kojom su se bavili, već je ostavilo traga i na ukupni kulturni i politički život Srbije.

Dr Srđan Šankić je u referatu pod nazivom »Nekoliko napomena o ulozi države u srednjem veku«, pošao od teze prof. Taranovskog, prema kojoj srednjovekovna država ne raspolaže zakonodavstvom, kao najvažnijim atributom vlasti. Stvaranje prava spadalo je u domen narodnih običaja, dok je vladar štitio običajno pravo. U kasnijim periodima vladar postepeno preuzima zakonodavnu inicijativu. Prihvatajući u potpunosti ovu tezu, on je nastojao da je osnaži primerima iz izvora.

Iz referata Dr Miloša Marjanovića »Doktorske disertacije i doktoranti na Pravnom fakultetu u Beogradu 1905—1941« vidljiva je uloga Pravnog fakulteta u Beogradu u razvoju ne samo pravnih već i vanpravnih disciplina, kao i u obrazovanju naučnog kadra koji će kasnije raditi na univerzitetima u Srbiji i Jugoslaviji.

Prof. dr Miodrag Simić u referatu pod nazivom »Razvoj naučne misli na Pravnom fakultetu u Beogradu u vreme okupacije

1941—1944« razmatra period potpisivanja Protokola i pristupanja Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu, kada studenti Beogradskog univerziteta izlaze na ulice, zatim aprilski rat i odlaganje početka nastave na Univerzitetu, pokušaj ukidanja autonomije propagandom »reformom« avgusta 1941. godine, prva hapšenja profesora Univerziteta kao i rad Fakulteta u ovom periodu.

Prof. dr Milo Bošković, na žalost, nije prisustvovao skupu, pa smo ostali uskraćeni da čujemo njegovo izlaganje referata pod nazivom »Slobodan Jovanović — ličnost i delo kroz prizmu emigrantske literature«, što bi bilo veoma interesantno, s obzirom na specifičan ugao posmatranja dela ovog velikana.

O Slobodanu Jovanoviću je ipak bilo još reći, i to u referatu prof. dr Zlatije Đukić-Veljović »Slobodan Jovanović o načinu raspodele mandata u parlamentu«. Ona ovu završnu fazu izbornog postupka posmatra kao jedno od najznačajnijih pitanja izbora, pa odgovore na dilemu većinski ili proporcionalni izborni sistem traži i u delu Slobodana Jovanovića.

Doc. dr Mirjana Todorović u referatu »Demokratska uverenja Dragoljuba Jovanovića« piše o životu i o radu ovog profesora Pravnog fakulteta i vođe seljačkog pokreta u Srbiji, koji, kako ona kaže, u svojoj ličnosti sjedinjuje dve lepe osobine časnih ljudi — neodvojivost intelektualnog dela od životnog čina i doslednost svojim uverenjima. Cena koju je za to platio bila je visoka: u oba politička režima, prve i druge Jugoslavije, bio je osuđivan na višegodišnje kazne zatvora i odstranjivan sa Univerziteta, ali ga nisu uspeli odstraniti i iz nauke.

Doc. dr Snežana Petrović pokušala je da u referatu »Pravne i političke studije na Liceju i Velikoj školi« pruži pregled razvoja pre svega političkih disciplina. Dala je prikaz istorijata Političke katedre, kao i podatke o radu Alekse Čumića i Stojana Markovića.

U referatu doc. dr Jovice Trkulje »Političke studije Živojina Perića« imamo priliku da se upoznamo i sa ovim aspektom naučnog rada jednog od najčuvenijih profesora Pravnog fakulteta, koji se, inače, najviše bavio privatnim pravom. Međutim, iz ovog referata vidi se da njegov doprinos i političkim naukama nije bio mali.

U grupi od sedam referata iz oblasti *Ekonomija i sociologija*, u stvari samo su dva iz oblasti sociologije, dok su u ostalim obrađene ekonomske teme.

U svom izlaganju »Finansijska nauka na Pravnom fakultetu u Beogradu« prof. dr Miroslav Petrović je napomenuo da se nauka o finansijama predavala još od samog nastanka ove visokoškolske ustanove u Srbiji, s tim što je u početku preovladavalo prenošenje dostignuća i tekovina evropskih univerzitetskih centara da bi se kasnije definisali i sopstveni pogledi o ustanovama i rešenjima iz ove oblasti.

Prof. dr Miroljub Labus je kritički prikazao »Doprinos Ljubomira Dukanca statistici privrednih kriza«, ukazujući na vredan istraživački doprinos razumevanju privrednih ciklusa u predratnoj Jugoslaviji dat u radu »Indeksi konjunktornog razvoja Jugoslavije 1919—1941«. Dukanac je pokazao da je spoj istorijskog ponavljanja problema, empirijske građe i statističke analize, neophodan put ka ozbiljnom i stručnom istraživanju ekonomskih odnosa i zakona.

Prema mišljenju asist. mr Gordane Ilić-Popov, koje je iznela u radu »Osvrt na knjigu Ljubomira Dukanca: Osnovni problemi porezivanja«, Dukanac je kao mladi asistent-volonter ovom knjigom ostavio dubokog traga ne samo u srpskoj nauci o porezima, već i šire, te sa svim kvalitetima koji krasi ovu monografiju (jasan i koncizan stil, istorijski i uporedni metod uz davanje kritičkog osvrtu na iznete teorije), ona predstavlja vrhunski domaći finansijske i, pre svega, poreske nauke u Srbiji u periodu pre II sv. rata.

Prof. dr Svetislav Taboroši je najpre objasnio razloge izrade referata »Dr Milan Stojadinović«, a zatim je rekao da se Stojadinović u svojim radovima, a i kao ministar finansija zalagao za princip uravnoteženog budžeta, koji je iz aspekta tadašnje međunarodne klime bio zastareo, ali je daleko više odgovarao razvojnim i organizacionim potrebama jugoslovenske države toga vremena. Iz ovog referata omogućuje nam se da sagledamo i drugu stranu ličnosti i rada dr Stojadinovića, koja je do sada iz raznih razloga bila potisnuta.

Doc. dr Emilija Vukadin je za »Ekonomsku politiku Mihaila Vujića (Načela narodne ekonomije-ekonomska politika)« rekla da je ovo najznačajnije delo profesora narodne ekonomije na Velikoj školi u periodu 1879—1887. godine. U pronalaženju najboljeg načina za proces industrijalizacije Srbije, prof. Vujić je koristio komparativni metod, pledirajući za preuzimanje modela industrijskog razvoja zapadnoevropskih zemalja, zasnovanog na teoriji evolucije, odnosno postepenog napredovanja. Pored ostalog, isticao je značaj pravne države, smatrajući da ona treba da podstiče privatnu inicijativu, javno blagostanje, javni poredak i javno obrazovanje.

Ovaj simpozijum je doneo svega dva referata iz oblasti sociologije, te je rad asist. mr Aleksandra Molnara »Pravni fakultet u Beogradu i recepcija sociološkopravnih tradicija u Jugoslaviji između dva svetska rata« na lep način popunio ovu prazninu. On je dao pregled najznačajnijih obeležja jugoslovenske sociološkopravne tradicije, onako kako se pojavljuje kod Valtazara Bogišića, nakon čega ova obeležja upoređuje sa karakteristikama sociologije prava, koje su na Pravnom fakultetu u Beogradu počeli da konstituišu, pre svih Đorđe Tasić, Božidar Marković,

Jovan Đorđević i Radomir Lukić, i iznosi rezultate ove komparacije.

Dr Dragan Subotić je u referatu »Sreten Vukosavljević kao osnivač sociologije sela« ukazao na opus ovog profesora, svrstavajući ga pored M. Mirkovića, M. Kostića, M. Avramovića, Đorđa Tasića i ostalih pionira predratne sociologije, u osnivače ruralne sociologije kao samostalne sociološke discipline.

Na kraju su i prof. dr Stevan Lilić i prof. dr Dragoljub Popović rekli nekoliko reči o nastanku i radu Biblioteke Pravnog fakulteta u Beogradu, kao o jednoj posebnoj i nezaobilaznoj instituciji ovog fakulteta, bez koje se njegov rad ni ranije a ni danas ne bi mogao zamisliti i predložili su da se Biblioteci Pravnog fakulteta u Beogradu da ime Svetislava Božovića Čabe, kao uspomena na njegov lični doprinos radu Biblioteke.

Pošto su saslušani kraći prikazi referenata, organizovana je rasprava. U njoj su učestvovali: prof. dr Stevan Vračar, prof. dr Dragoljub Popović, prof. dr Danilo Basta, doc. dr Mirjana Todorović, prof. dr Stevan Lilić, doc. dr Ljiljana Radulović, prof. dr Božidar Marković, prof. dr Jelena Danilović, prof. dr Dragan Stanimirović i doc. dr Radmila Vasić.

Neka nam na kraju bude dozvoljeno da iznesemo i neke svoje utiske. Simpozijum je, za nas najmlađe, bio veliki čas istorijata pravne misli u Srbiji, na kome smo čak i prvi put čuli neka »nova« imena, ili smo ih doživeli u drugačijoj svetlosti. To smatramo podsticajem da svako od nas istraži bar istorijat svog predmeta, kako bi se upoznao ne samo sa imenima i sudbinama ljudi, već i sa putevima kojima se razvijalo pravo i pojedine njegove grane, kao i pravna nauka i nauka o pravu na ovim našim prostorima. U tom smislu dugujemo zahvalnost organizatoru i referentima i verujemo rečima dekana da će uprava Fakulteta naći način da radove i objavi. Žalimo, međutim, što se nisu odazvali u jednakoj meri nastavnici svih grana prava (pogotovo krivičari i civilisti), kao što su se, na primer, odazvali nastavnici koji se bave teorijom prava ili pravnom istorijom. Imamo naročito u vidu najstarije aktivne profesore, čija naučna zrelost svakako da je mogla da doprinese još višem nivou simpozijuma. Ne možemo se oteti utisku da su učestvovali (uz časne izuzetke) kolege iz srednje i mlađe generacije. Žalimo i što, zbog opšte situacije, nije bilo više kolega iz drugih sredina, čime bi ocena o delima naših uvaženih profesora kao i o baštini našeg fakulteta bila potpunija, jer bismo stekli jasniju sliku o njihovom naučnom uticaju na ovim prostorima, koji svakako da nije bio mali.

Goran SVILANOVIĆ
Dobrosav MILANOVIĆ